

Produktion med flera djurslag på europeiska gårdar

I projektet Mixenable har vi studerat ekologiska gårdar som har mer än ett djurslag. Målet var att öka förståelsen för denna typ av produktion och att finna uthålliga och robusta former för den.

Projektet består av flera delar, bl.a. gjordes intervjuer på gårdar i de deltagande länderna. Frågor ställdes rörande djurhållning och växtodling, inköp och försäljning, ekonomiska data, arbets-situation m.m. Data har också modellerats för att se hur gårdar av olika slag påverkas av förändringar i klimat eller priser. Dessutom har jämförande studier gjorts på försöksgårdar.

Stor variation mellan gårdar

De 16 svenska ekologiska gårdar som deltog ligger främst i landets norra halva. I studien medverkade även lantbrukare från Tyskland, Belgien, Österrike, Schweiz, Frankrike samt Italien. På de totalt drygt 100 gårdarna fanns många olika kombinationer av djurslag. I tabell 1 visas de vanligaste.

Tabell 1. De vanligaste djurslagskombinationerna samt i vilka av de deltagande länderna de oftast förekom

Djurslag	Land där kombinationen är vanligast
Dikor + får	Sverige, Frankrike
Dikor + fjäderfä	Frankrike, Tyskland
Dikor + grisar	Frankrike
Mjölkkor + fjäderfä	Tyskland, Belgien
Mjölkkor + grisar	Tyskland
Mjölkfår + getter	Italien

De besökta gårdarna hade en medelareal på 95 ha, men variationen var stor, från 12 till 500 ha, om man räknar in s.k. "rangeland". Det var främst de italienska gårdarna som hade en hög andel av sådan mark, där deras stora hjordar med får och getter gick på bete.

Gårdarnas grödval och växtföljd varierar beroende på klimatzon m.m. Exempel på grödor som odlas är lusern, potatis, vete, speltvete, korn, råg, raps, bönor, frukt och grönsaker, men naturligtvis även mycket vall, särskilt på de gårdar som har idisslare. Tabell 2 visar några egenskaper hos de svenska respektive franska gårdar som hade får och dikor.

Tabell 2. Egenskaper hos gårdar med får och dikor på svenska respektive franska gårdar, medeltal (min-max)

	Sverige (11 gårdar)	Frankrike (7 gårdar)
Jordbruksareal, ha	108 (42-267)	75 (22-116)
Andel vall inkl. natur-beten o dyl.	85 % (57-100)	80 % (45-93)
Vanlig växtföljd	3-6 år vall, 1-2 år spannmål o/el grönfoder	4-7 år vall, 2-4 år spannmål o/el grönfoder
Antal heltidsarbetande	1,4 (0,7-2)	1,8 (1-4)
Antal dikor	25 (10-50)	31 (3-64)
Antal tackor	45 (10-235)	139 (18-220)
Andel direktförsäljning	49 % (2-100)	44 % (0-95)

Bete och foder

Hö är vanligast som grovfoder på de franska gårdarna, medan det i Sverige är mest rundbalsensilage som används. Att kunna ha samma foder till flera djurslag sågs av många lantbrukare som positivt. Samtidigt kunde olika partier av vallfodret användas till olika djurkategorier, då exempelvis får har behov av ett vallfoder med lägre fiberhalt jämfört med dikor.

Betesperioden varierar från ca 5 månader på de svenska gårdarna till bete året om på flera av de italienska. I Frankrike är djuren normalt på bete ca 9 månader om året. Många gårdar har sambete mellan sina djurslag hela eller del av säsongen, medan

Härjedalsfår är en av de svenska gårdarna.

man på andra låter ett djurslag beta före det andra under samma betessäsong. Alla italienska och de flesta franska gårdarna hade något av dessa system, men bara ett fåtal av de svenska. På en av de svenska gårdarna händer det att kvigor betar på våren där tackor och lamm sedan släpps i juli. De flesta svenska gårdar med nöt och får har dock bete med de båda djurslagen vartannat år på delar av sin areal.

Bete efter tröskade grödor förekommer på flera franska gårdar. Vanliga grödor för detta är vete, bovete, korn och även raps, men det är oftast bara ett fåtal dagar som djuren går på dessa grödor.

Korsningsfår på en av de svenska gårdarna.

Produktionens styrkor och svagheter

Lantbrukarna fick ange vilka styrkor, svagheter, möjligheter och hot de ser i den typ av produktion de har. Många nämnde att det är berikande för en själv att ha flera djurslag. Det är också en trygghet att ha flera ben att stå på i sin produktion och såväl arbete som inkomst

blir mer utspritt över året. Det är också bra vid direktförsäljning att ha flera olika produkter att erbjuda.

Flera av lantbrukarna nämnde att alternerande bete med olika djurslag minskar parasitbelastningen. Att får och getter betar på annat sätt och delvis väljer andra arter än kor, t.ex. mer buskar, är en annan fördel, liksom att olika djurslag kan vara lämpliga på olika typer av betesmark. Genom att det ena djurslaget kan äta vad det andra ratar används betesmarkerna effektivt och håller längre. En österrikisk producent sa som exempel att det som fåren lämnar kan åsnorna beta, och det åsnorna lämnar kan hästarna äta. En av de svenska lantbrukarna påpekade att fåren

Forts. nästa sida

gör ett bra jobb med att hålla tillbaka skräppor om de får beta dem i ett tidigt stadium.

Att ha flera djurslag kräver mer kunskap och ger till viss del mer jobb. Det kan vara både en fördel och en nackdel att arbetstoppar infaller vid olika tidpunkter. Stängslingen tar mer tid när den måste anpassas för olika djurslag. Några nämnde att reglerna för EU-stöden inte alltid är så väl anpassade för denna typ av gårdar. Men, flera av lantbrukarna hävdade att de inte kunde se några svagheter i att ha flera djurslag.

Foto: Maye Destrue

En av de franska gårdarna med får och kor i samma byggnad.

Studier på försöksgårdar

I en fransk studie jämfördes bete med bara får, bara nöt eller båda djurslagen ihop. Sambete var positivt för fåren. Lammerna hade större daglig tillväxt och alla lamm från det systemet blev slaktfärdiga på bete. Detta gav lägre kostnader för kraftfoder och byggnader. Det gav även en minskning av mängden växthusgaser och icke-förnybar energi per kg levande vikt. För köttjuren hade sambetet ingen inverkan på produktion, ekonomi eller miljö.

I tidigare studier har man konstaterat att sambete med nöt minskar parasitbördan hos lamm. Det är mindre känt om det finns motsvarande effekt hos nöt. På en schweizisk försöksgård provades därför sambete och man studerade effekten på parasiter enbart på nöten. Man såg en tendens till färre parasitägg i träcken hos stutarna som sambetade, men effekten var inte statistiskt signifikant.

Foto: Bernadette Oehler

Får på en av de schweiziska gårdarna i projektet.

Modellering

Med utgångspunkt från de sju franska gårdarna med dikor och får gjordes simulering av olika scenarier rörande produktionsriktning, ekonomi m.m. Arbetet pågår, men några tendenser man sett är att förändringar i vallens avkastning har stor inverkan.

Minskning av antalet djur per hektar minskar i de flesta fall risken och förbättrar gårdens uthållighet. Att lägga till ytterligare ett djurslag kan öka inkomsten och minska risken.

Positiva avvikare

...kan de gårdar kallas som enligt de insamlade data hamnade högt rörande flera sätt att beräkna uthållighet och produktivitet. Några faktorer som utmärkte dessa gårdar var:

- Hög nivå av självförsörjning med foder
- Diversifiering (olika djurslag och raser, olika växtslag)
- Andra aktiviteter (vidareförädlning, direktförsäljning, energiproduktion m.m.)
- Materialflöden mellan produktionsgrenar (t.ex. biprodukter som foder till grisar, stallgödsel på åkern, halm för strö)
- Bete i växtföljden
- Sambete eller alternerande bete mellan djurslag
- God planering
- Medarbetare som hjälper till och som gör så att man får fritid

Foto: Severin Hübner

I en tysk delstudie har man provat sambete mellan kvigor och broilers.

Framtiden

Att ha fler än ett djurslag kan vara en väg mot ett mer hållbart jordbruk. Genom att ha flera ben att stå på kan man som producent vara bättre rustad i en osäker framtid. Kanske skulle flera svenska producenter försöka sig på detta, och kanske med lite andra djurkombinationer än de som nu är vanligast. Samarbete mellan granngårdar med olika djurslag kan också ge en del av de fördelar som nämnts.

Projektet finansieras av EU:s fond Core Organic Cofund och avslutas under hösten. De institutioner som medverkar är, förutom SLU, BOKU (Österrike), CRAW (Belgien), FiBL (Schweiz), Forschungsring (Tyskland), IDELE (Frankrike), ITAB (Frankrike), Thünen Institut (Tyskland), Università degli Studi della Tuscia (Italien) samt franska INRAE som koordinerar arbetet.

Gun Bernes, SLU, Inst. för norrländsk jordbruksvetenskap, tel: 070-296 51 89, e-post: gun.bernes@slu.se

David Parsons, SLU, Inst. för norrländsk jordbruksvetenskap, tel: 090-786 87 14, e-post: david.parsons@slu.se

Leonardo Monteiro, SLU, Inst. för norrländsk jordbruksvetenskap, tel: 090-786 81 16, e-post: leonardo.monteiro@slu.se

Lästips:

Projektet Mixenable finns på Facebook.

Bernes, G., Parsons, D. & Blanc, M. 2019. Fler djurslag på gården? Sveriges lantbruksuniversitet. Nytt från institutionen för norrländsk jordbruksvetenskap 5.